
НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Сандюк Г. О.,

к. ю. н., доцент кафедри морського та господарського права
Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова
(м. Миколаїв, Україна)

Дубинський О. Ю.,

к. ю. н., доцент, декан факультету
морського права Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова
(м. Миколаїв, Україна)

УДК 378.147:347.79

СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО ПРАВА ТА МОРСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА ДЛЯ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: ДОСВІД КАФЕДРИ МОРСЬКОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА НУК

Стаття присвячена методиці викладання міжнародного морського права та морського приватного права. Врахований досвід викладачів кафедри морського та господарського права НУК імені адмірала Макарова. Досліджена відмін-

ність у тематичних планах, методах викладання морського права для студентів спеціальностей 081 «Право», 271 «Річковий та морський транспорт» (спеціалізації «Експлуатація суднового електрообладнання та засобів автоматики» та «Експлуатація суднових енергетичних установок») та 135 «Суднобудування».

Ключові слова: методика, викладання, морське право.

Hanna Sandiuk, Oleg Dubinskiy. Special Feature for Teaching the Law of the Sea and Maritime Law for Students of Different Specialties: Experience of the Maritime and Commercial Law Department of NUOS. – Article.

The article is devoted to the method of the teaching of the Law of the Sea and Maritime Law. The experience of the Maritime and Commercial Law Department of Admiral Makarov National University of Shipbuilding is taken into account. The dissertation explores the distinction between thematic plans, methods of teaching of the Law of the Sea for students of specialties 081 «Law», 271 «River and sea transport» (specialization «Operation of marine electrical equipment and means of automation» and «Exploitation of marine power plants») and 135 «Shipbuilding».

Keywords: methodology, teaching, maritime law, the Law of the Sea.

Сандюк А. А., Дубинский О. Ю. Специфика преподавания международного морского права и морского частного права для студентов разных специальностей: опыт кафедры морского и хозяйственного права НУК. – Статья.

Статья посвящена методике преподавания международного морского права и морского частного права. Учтен опыт преподавателей кафедры морского и хозяйственного права НУК имени адмирала Макарова. Исследовано отличие в тематических планах, методах преподавания морского права для студентов специальностей 081 «Право», 271 «Речной и морской транспорт» (специализации «Эксплуатация судового электрооборудования и средств автоматики» и «Эксплуатация энергетических установок») и 135 «Судостроение».

Ключевые слова: методика, преподавание, морское право.

З моменту набуття чинності Манільських поправок до Конвенції з підготовки та дипломування моряків та несення вахти 1978 року [1] виникла необхідність включення дисциплін з морського права до навчальних планів спеціальностей, які дають право обіймати ряд посад у складі екіпажу суден. Це торкнулося на ряду з іншими технічними вишами, що готують плавсклад, і Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (далі – НУК), де вперше у 2011 році у навчальну підготовку вахтових електромеханіків була включена дисципліна «Міжнародні морські конвенції», а невдовзі для вахтових механіків – «Морське право». З того часу в НУК спецкурси з морського права почали включати у підготовку студентів і інших технічних спеціальностей, хоча прямих вимог щодо цього міжнародні

конвенції і законодавство України не містять. Методика викладання морського права у Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова досі комплексно не висвітлювалась у наукових виданнях.

Методика викладання права у вищій школі стала предметом дослідження В. Г. Чужикової, Є. Д. Стрельцової, В. В. Каплінського, М. Я. Купчак, О. В. Повстина та ін. [див. 2; 3; 4; 5]. Проблеми, пов'язані з методикою викладання морського права, розглядалися Б. В. Бабіним, В. М. Денисовим, О. М. Шемякіним тощо [6]. Враховуючи, що морське право як окрема дисципліна і, тим більше, спецкурси з морського права не викладаються у більшості юридичних вишів, то і методика його викладання рідко досліджується.

Традиція викладання морського права як окремої дисципліни була започаткована в Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова ще у 1994 році для студентів-юристів. Однак, для студентів інженерних спеціальностей частково знання з морського права протягом десятиріч викладались в рамках технічних дисциплін, і лише з 2011 року в НУК почали залучати юристів для викладання окремих дисциплін з морського права. Виявилось, що вже напрацьований тематичний план та сама методика викладання, опрацьована на студентах-юристах, не зовсім відповідає ні потребам окремих технічних спеціальностей, ні специфіці перцептивних здібностей студентів-інженерів.

Метою даної статті є дослідження специфіки викладання морського права для студентів різних спеціальностей (на досвіді кафедри правознавства та кафедри морського та господарського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова).

Викладання морського права було започатковане на кафедрі правознавства НУК. Ідея її створення виникла на початку 90-х років минулого сторіччя. Викликана вона була тим, що за висновками Міжнародної морської організації (ІМО) основною причиною аварій на морському транспорті є людський фактор, який спричинений втомою моряків та недостатньою обізнаністю із нормами міжнародного морського права, зокрема щодо безпеки мореплавства.

На початку лютого 1993 року ректор Миколаївського кораблебудівного інституту (МКІ – так раніше називався НУК) доктор технічних наук, професор Александров Михайло Миколайович поставив питання щодо заснування нової спеціальності з правознавства та під-

готовки юристів-спеціалістів у сфері морського права. Тоді перша підтримка вишу була надана завідувачем кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин доктором юридичних наук, професором Буткевич В.Г. (який згодом став суддею Європейського суду з прав людини у Страсбурзі від України) [7, с.5]. В 1994 році була спочатку створена секція права на кафедрі філософії та культурології. В 1995 році МКІ був перейменований в Український державний морський технічний університет (УДМТУ). В листопаді 1995 року була створена кафедра правознавства УДМТУ, яку очолив кандидат юридичних наук, доцент Коваль Микола Гнатович. В 2004 році університет отримав статус національного та знов змінив свою назву на Національний університет кораблебудування.

Підготовка юристів була розпочата в МКІ-УДМТУ-НУК у 1994 році. Тоді курс «Міжнародне морське право» в МКІ-УДМТУ викладав доктор юридичних наук, професор Висоцький Олександр Федорович; «Морське право» викладала юрист-практик Жиганурова Лідія Василівна. Естафету від О.Ф. Висоцького прийняв кандидат юридичних наук, доцент Дмитриченко Ігор Володимирович; він також викладав «Морське право», «Міжнародне морське право» та «Міжнародне морське приватне право».

1 березня 2017 року наказом ректору НУК був створений факультет морського права у складі трьох кафедр: морського та господарського права, адміністративного і конституційного, теорії та історії держави і права. Причому кафедра морського та господарського права була створена на базі кафедри правознавства. Деканом факультету є канд. юрид. наук, доцент Дубинський Олег Юрійович.

В 2017 році НУК отримав ліцензію на підготовку магістрів за спеціальністю 081 «Право».

Не зважаючи на те, що в НУК готуються юристи широкого профілю, з самого початку підготовки зазначених фахівців була врахована галузева спрямованість НУК. Тому до навчальних планів бакалаврів за спеціальністю 081 «Право» одразу були включені такі дисципліни, як «Морське право», «Міжнародне морське право», «Морське міжнародне приватне право», розроблені програми інших спецкурсів за вибором студентів. До навчального плану магістрів-юристів включені дисципліни «Портове право», «Державне управління у морській галузі», «Актуальні проблеми міжнародного морського права», «Актуальні проблеми митного права».

Викладачі та студенти факультету морського права НУК (а раніше – кафедри правознавства) протягом багатьох років здійснюють наукові дослідження у сфері морського права. Результати цих досліджень за останні роки опубліковані у збірниках тез доповідей міжнародних науково-технічних конференцій «Інновації в суднобудуванні та океанотехніці» в секції «Морське транспортне право», а також в інших виданнях.

Секція морського права кожен рік представлена на науково-практичній конференції «Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики», яку вже вдев'яте провів факультет морського права, а раніше його попередниця – кафедра правознавства НУК. Ця конференція з 2017 року має статус міжнародної.

Високий рівень наукових студентських робіт з морського права був відмічений на відповідних конкурсах, зокрема Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з природничих, технічних і гуманітарних наук, конкурсі молодих юристів Миколаївського обласного управління юстиції.

Проводиться робота у напрямку налагодження співпраці з юристами – практиками з морського права.

Викладачі факультету морського права мають досвід викладання морського права не тільки для студентів-юристів, але і напрацьований вже досвід викладання для студентів технічних спеціальностей.

Більше двадцяти років студентам – майбутнім інженерам викладається дисципліна «Основи права», до плану якої, поряд з іншими, входить і тема «Основи морського права». Однак, необхідно відмітити, що в обсязі однієї лекції та одного практичного заняття можливо дати лише самі загальні уявлення про морське право.

У 2011 році у зв'язку з необхідністю коригування навчальних планів відповідно до вимог Манільських поправок до Міжнародної конвенції з підготовки і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, для була підготовлена спочатку програма дисципліни «Міжнародні морські конвенції», а потім – «Основи морського права та нормативне забезпечення охорони судна» для підготовки студентів магістратури галузі знань 0507 «Електротехніка та електромеханіка», напряму підготовки 050702 «Електромеханіка», спеціальності 7.05070202 «Електричні системи і комплекси транспортних засобів», спеціалізації 7.0507020203 «Експлуатація суднових автоматизованих систем». На сьогоднішній день це спеціальність 271 «Річковий

та морський транспорт», спеціалізація «Експлуатація суднового електрообладнання та засобів автоматики».

У 2015 році дисципліна «Морське право» була включена до навчального плану підготовки бакалаврів галузі знань 0701 «Транспорт і транспортна інфраструктура», напряму підготовки 6.070104 «Морський та річковий транспорт», професійного спрямування «Експлуатація суднових енергетичних установок». Відповідно до змінених назв це спеціальність 271 «Річковий та морський транспорт», спеціалізація «Експлуатація суднових енергетичних установок».

Якщо для спеціальності 271 «Річковий та морський транспорт» викладання морського права було зроблено на вимогу міжнародних зобов'язань України, то для спеціальності 135 «Суднобудування» такої вимоги немає. Однак у 2016 році вперше в НУК окремі дисципліни з морського права були включені до навчальних планів деяких спеціалізацій. Це можна розцінити як визнання плідної роботи викладачів кафедри правознавства та кафедри морського та господарського права НУК.

Спеціальність 135 «Суднобудування» є брендовою спеціальністю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова як на національному, так і на міжнародному рівні. В рамках неї підготовка здійснюється за наступними спеціалізаціями: «Кораблебудування», «Кораблі та океанотехніка», «Суднокорпусобудування», «Суднові машини та механізми», «Міжнародна технічна інформація у морській діяльності», «Яхтинг та малі судна», «Системотехніка об'єктів морської інфраструктури», в Херсонському філії НУК – також за спеціалізацією «Судноремонт та технічне обслуговування флоту». Випускники цієї спеціальності є майбутніми працівниками суднобудівних та судноремонтних заводів, класифікаційних товариств та інших визнаних організацій, науково-дослідних та проектних організацій тощо.

Окремий курс з морського права в НУК був вперше включений до навчального плану студентів магістратури спеціальності «Суднобудування», спеціалізація «Системотехніка об'єктів морської інфраструктури» у 2016 році; з 2017 року спецкурси з морського права викладаються для студентів Херсонського філіалу НУК спеціалізації «Судноремонт та технічне обслуговування флоту» та «Яхтинг та малі судна». Тобто поступово розширюється перелік спеціалізацій, де викладається окремий курс з морського права. До цього студенти

отримували знання з морського права в рамках технічних навчальних дисциплін.

Методика викладання морського права істотно відрізняється для студентів різних спеціальностей, причому є великий контраст у перцептивних здібностях студентів-юристів та студентів інженерних спеціальностей. Студенти-юристи здатні опрацьовувати надзвичайно великі обсяги тексту, з чим проблеми у студентів-технарів. Перевагою останніх є знання будови судна, володіння технічною термінологією, здатність краще зрозуміти прикладне значення багатьох конвенцій.

Тематичний план дисциплін з морського права для різних спеціальностей у загальних рисах подібний. Він здебільшого включає теми щодо загальнотеоретичних основ морського права; правового режиму морських просторів; правового статусу судна, капітана, екіпажу; судових документів; правового статусу портів; правового регулювання безпеки мореплавства; правового регулювання охорони природного навколишнього середовища (Світового океану); правового регулювання праці моряків; правового забезпечення охорони суден та портових засобів; договорів на морському транспорті тощо. Є, звичайно, відмінності в залежності від спеціальності.

Майбутнім юристам у значно більшому обсязі, ніж всім іншим, даються теми щодо різних видів договорів на морському транспорті (семестр у порівнянні з однією лекцією), а також теми щодо вирішення морських спорів. Окремо виділені теми щодо технічного нагляду за суднами, агентування суден, арешту суден, морських застав та іпотек тощо. Студенти бакалаврату спеціальності 081 «Право» виконують курсові роботи за дисциплінами «Морське право» та «Міжнародне морське право», студенти магістратури – з дисциплін «Державне управління у морській галузі» та «Актуальні проблеми міжнародного морського права».

Для студентів – майбутніх членів плавскладу додатково викладаються теми щодо охорони суден та портових засобів. Особлива увага приділяється конвенціям *SOLAS* та *MARPOL*.

Із студентами спеціальності 135 «Суднобудування» з більшою увагою вивчаються ті міжнародні конвенції, які необхідно враховувати під час конструювання, огляду, ремонту корпусу судна, зокрема, це Конвенція по охороні людського життя на морі 1974 року (*SOLAS*), Міжнародна конвенція по попередженню забруднення моря з суден 1973 (*MARPOL*), Конвенція по обмірюванню суден 1969 року,

Конвенція про вантажну марку 1966 року тощо. Розглядається тема щодо правового статусу суднобудівних та судноремонтних заводів. Без сумніву, окрема навчальна дисципліна з морського права дозволяє сформувати системне уявлення щодо правового регулювання суднобудування.

Саме проведення лекційних занять значних відмінностей немає. Хіба що для студентів спеціальності 271 «Річковий та морський транспорт» більша увага приділяється прикладам практичних ситуацій з рекомендаціями, як їм, майбутнім морякам, вести себе в тій чи іншій ситуації. Це стосується, наприклад, поведінки під час небезпеки піратського нападу або залишення їх судновласником в іншій країні без допомоги.

Що стосується закріплення матеріалу, то для роботи із студентами-юристами успішною є робота у формі семінарів, диспути, бесіди, кейс-метод, конспектування нормативних документів та міжнародних договорів; проводяться екскурсії на суднобудівні заводи та порти, можливе проходження там загальної та виробничої практики; студенти із задоволенням активно приймають участь у науковій роботі.

Студентам технічних спеціальностей робота у формі семінарів дається важче; це стосується всіх форм роботи, які передбачають ознайомлення із значними обсягами тексту, обговорення, письмові завдання великого обсягу. Найоптимальнішим способом роботи для студентів технічних спеціальностей при вивченні морського права (особливо загальнотеоретичних питань), як показує наш досвід викладання, є тести; хоча усне опитування, фронтальне та індивідуальне, не виключається. Найулюбленішою студентами і доволі ефективно формою роботи є перегляд навчальних роликів та фільмів. Хоча, треба сказати, поки що це використовується лише у темах щодо охорони суден та портових засобів, зокрема, демонструються напади піратів, реагування на них та наслідки цих подій.

Специфічним є те, що студенти, які мають схильність до точних наук, дуже хворобливо реагують на ситуації, коли на якесь питання у праві неможливо знайти однозначну відповідь. Для того, щоб у студента це не викликало негативної реакції на предмет у цілому, краще завчасно попереджати про вірогідність такого.

Що стосується мотивації вивчення морського права, то у багатьох майбутніх інженерів вона не висока, хоча як раз вони майже напевно будуть виконувати його норми (зокрема, *SOLAS* та *MARPOL*). Так

що є необхідність проведення додаткової роз'яснювальної роботи. Залучити таких студентів до наукової роботи з морського права майже не вдається, хоча бувають поодинокі успішні випадки.

Враховуючи те, що занепад суднобудування в Україні посприяв працевлаштуванню випускників за кордоном, актуальними для студентів є положення міжнародного морського приватного права.

Специфікою викладання студентам магістратури всіх спеціальностей стало те, що, по-перше, багато студентів навчаються за індивідуальними планами, іншими словами зрідка відвідують аудиторні заняття; по-друге, частина з них працюють за спеціальністю або мають відповідний досвід, а частина – ні. Таким чином, значна увага приділяється індивідуальній роботі із студентами, враховуючи рівень кожного студента. На часі для викладачів є не лише розробка індивідуальних завдань у вигляді рефератів, тестів і задач, а також методичної літератури, але й підготовка відеороликів з лекціями.

Таким чином, в Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова традиція викладання морського права має давні коріння. Протягом багатьох десятиліть вивчення його норм було частиною технічних навчальних дисциплін. В 1994 році в НУК була розпочата підготовка юристів-спеціалістів, в підготовку яких були включені навчальні дисципліни «Морське право», «Міжнародне морське право», «Міжнародне морське приватне право». З 2011 року в НУК почали включати окремі дисципліни з морського права у підготовку студентів технічних спеціальностей, зокрема зараз це: 271 «Річковий та морський транспорт» (спеціалізації «Експлуатація суднового електрообладнання та засобів автоматики» та «Експлуатація суднових енергетичних установок») та 135 «Суднобудування» (спеціалізації «Системотехніка об'єктів морської інфраструктури», «Судноремонт та технічне обслуговування флоту» та «Яхтинг та малі судна»). В результаті спостереження під час викладання протягом останніх років на зазначених спеціальностях можна дійти висновку, що у цілому тематичний план подібний і обов'язково включає теми щодо загальнотеоретичних основ морського права; правового режиму морських просторів; правового статусу судна, капітана, екіпажу; судових документів; правового статусу портів; правового регулювання безпеки мореплавства; правового регулювання охорони природного навколишнього середовища (Світового океану); правового регулювання праці моряків; правового забезпечення охорони суден та пор-

тових засобів; договорів на морському транспорті. До плану можуть додаватися інші теми або зазначені розбиваються на декілька в залежності від професійної спрямованості спеціальності. У найбільшому обсязі та з найбільш розгорнутим планом морське право викладається юристам; студенти спеціальності 081 «Право» обов'язково залучаються до наукової роботи у цій сфері. Навчальний план студентів спеціальності 271 «Річковий та морський транспорт», в тому числі і щодо морського права, складений з урахуванням вимог Манільських поправок 2010 року до Конвенції з підготовки та дипломування моряків та несення вахти 1978 року. Викладання для студентів спеціальності 135 «Суднобудування» також враховує їх професійну спрямованість, тобто більш уважно вивчаються міжнародні договори, якими врегульовано конструювання корпусу судна.

Відмічено, що відмінність у перцептивних здібностях студентів-юристів і студентів технічних спеціальностей вимагають застосування різних методів навчання.

Студенти з гуманітарними здібностями мають розвинуте усне та письмове мовлення; вони легко опрацьовують великі тексти, відтворюють почуте і записане на лекції; морально готові до «білих плям». Отже, для студентів-юристів вдало на семінарських заняттях використовуються диспути, бесіди, кейс-метод, в якості індивідуальних завдань – реферати, конспектування нормативних документів та міжнародних договорів та інші великі за обсягом письмові завдання.

Студентам технічних спеціальностей робота у формі семінарів дається важче, хоча це сприяє розвитку мовлення; в той же час вони краще сприймають ті міжнародні конвенції, які містять велику кількість технічної термінології. Вдалою формою закріплення лекційного матеріалу, а не тільки як форма контролю, для них виявились тести

Перед викладачами кафедри морського та господарського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова на часі стоїть задача щодо публікації методичних розробок з морського права. Перспективними є інтерактивні методи навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Манільські поправки до додатка до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ) 1978 року (Резолюція 1 Конференції Сторін Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року), Манільські поправки до Кодексу з підготовки і дипломування

моряків та несення вахти (ПДНВ) (Резолюція 2 Конференції Сторін Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року)
URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/896_052

2. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. – Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. 224 с.
3. Купчак М. Я., Повстин О.В., Гонтар З.Г. Методика викладання правових дисциплін у вищих навчальних закладах ДСНС України // Вісник ЛДУ БЖД № 13, 2016. С. 196-205.
4. Стрельцова Є. Д. Сучасні методи навчання студентів-юристів // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2014. № 2. С. 184-189
5. Чужикова В. Г. Методика викладання права: навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2009. 425 с.
6. Бабін Б.В. Викладання морського права: вітчизняний досвід та світові стандарти // Форум права. 2013. № 1. С. 32-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_1_7;
7. Дубинський О. Ю., Сандюк Г. О. Історія становлення факультету морського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова // Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції. – Миколаїв: НУК, 2017. С. 3-7.

